

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de erroribus Pelagianorum, de gratia, de iustificatione & merito,
de virtutibus theologicis & quatuor cardinalibus, ac de ineffabili mysterio
incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniae Agrippinae, 1671

Disp. VI. De temperantia, & partibus ejus

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77177](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77177)

Adde etiam, quod aggressio est plenè voluntaria, quod non parùm imminuit difficultatē, atq; etiam laudabilitatem. Unde de sustinentia universè valet, quod sigillatim de sustinentia rapinæ, ad voluntariam rei suæ erogationem comparata, dixit S. Chrysostomus homil. 10. in 1. ad Thessal. Raptorem propter Deum patienter ferre, majus est, quàm sponte benefacere. Quamobrem ed quodd hoc quidem animi fructus est & voluntatis, unde & facile sit: istud verò vis est & violentia. Et facilius quis mille tallenta sponte dabit, & nihil se passum esse putabit, quàm ut tres obolos, præter animi sententiam abreptos, mansuetè ferat. Itaque istud magis est animi Philosophia. Item Gregorius homil. 35. in Evang. expendens illud Proverb. 16. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium, subdit. Minor est ergo victoria urbes expugnare, quia extra sunt quæ vincuntur; majus autem est quod per patientiam vincitur, quia ipse à se animus superatur. & semetipsum sibi meriti subicit, quando eum patientia in humilitate tolerantia sternit. Demum Ambrosius 1. de officiis cap. 36. Revera jure fortitudo vocatur, quando unusquisq; seipsum vincit, iram continet, nullus illecebris emollitur ac inflectitur; non adversis perturbatur, non extollitur secundis. & quasi vento quodam, variarum rerum circumfertur mutatione. Quid autem excelsus & magnificentiùs, quàm exercere mentem, afficere carnem, & in servitutem redigere, ut obediatur imperio, ut consiliis obtemperet, ut impigre in aduindis laboribus exequatur propositum animi ac voluntatem &c.

5. Ex his intelliges, actum principalissimum fortitudinis esse martirium; quippe cum illud non in aggreddendo, sed in sustinendo consistat: unde D. Thomas hic quæst. 154. art. 2. ad 3. sic ait: Principalior actus fortitudinis est sustinere, ad quem pertinet martirium, non autem ad secundarium actum ejus, qui est aggredi.

ARTICULUS III.

Virtutes fortitudinis annexæ.

6. Virtutes fortitudini annexæ quatuor recensentur à D. Thoma quæst. 128. art. unico, videlicet magnanimitas, magnificentia, patientia, & perseverantia. Quam divisionem sumpsit ex Tullio lib. 2. de invent. cap. 2. Ad has verò quatuor reducit plures alias à Macrobio & Andronico enumeratas. Nam Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis ponit septem partes fortitudinis, scilicet magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Andronicus etiam ponit septem virtutes annexas fortitudini, quæ sunt Eupychia, Lema (non autem, ut corruptè legitur in multis exemplaribus, Lenia) vox autem Græca Lima; latine significat animi confidentiam & promptam audaciam; magnanimitas, virilitas, perseverantia, magnificentia, andragathia.
7. Notat verò D. Thomas hujusmodi virtutes spectari posse, vel prout versantur circa materiam fortitudinis, id est circa pericula gravissima, qualia sunt pericula mortis; vel prout versantur circa materiam minùs difficilem, quàm sit materia fortitudinis, in eaq; fortitudinem imitantur. Si primo modo considerentur, vult eas esse partes integrales fortitudinis, id est vir-

tutes necessarias ad officium integrum fortitudinis, duasq; priores se tenere ex parte aggressionis, posteriores verò ex parte sustinentiæ. Ex parte enim aggressionis primò requiritur, quod fortis magnam habeat animum ad magna & ardua securè aggredienda; & hæc est magnanimitas: secundò, quod non deficiat in executione illorum, & ita est magnificentia, quæ est virtus magnorum operum factiva. Ex parte verò sustinentiæ requiritur primò, ut animus difficultate presentium malorum non frangatur per tristitiam, decidatq; à sua magnitudine, & hæc est patientia: deinde ut ex diuturna difficultum passione non fatigetur, nec ab illorum sustinentia desistat, & ita est perseverantia.

Si autem virtutes illæ spectentur prout versantur circa pericula minora, quàm sint mortis pericula, & alia minùs gravia & molesta, ac deniq; circa materias in quibus minus est difficultatis, sunt partes potentiales fortitudinis, qui ipsam imitantur, licet ejus rationem non attingantur. Hæc D. Thomas, qui earundem virtutum naturam ita luculenter exponit quæst. 129. & sequentibus, ut in illis diutius immorari non sit opus.

Solum hinc subijciam quæ de virtute perseverantiæ docet Bernardus Episcopus, 129. ubi illam quodammodo fortitudinis ornamentum, ceterarumq; item virtutum quoddam coronamentum esse docet, his verbis. Quid restat (inquit) nisi ut admoneamini de perseverantia, quæ sola meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Proferat abq; perseverantia nec is qui pugnat victoriam, nisi palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est; nutritrix ad meritum, & mediatrix ad præmium. Soror est patientia, constantia filia, propugnaculum sanitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo.

DISPUTATIO VI.

De temperantia, & partibus ejus.

Hæc est postrema inter Cardinales virtutes, de qua Philosophus 3. Ethic. cap. 10. & D. Thomas hic à quæst. 141. usq; ad 171. De hac etiam eleganter disserit S. Prosper lib. 2. de vita contempl. cap. 19. ubi sic ait: Temperantia moderatum, pudicum, verecundum, serium facit. Nec si habitat in animo, libidines frangat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat; omnia intra nos confusa ordinat, ordinata corroborat; cogitationes pravæ removet, inserit sanctas; ignem libidinosæ voluptatis extinguit, animi teporem desiderio futura remunerationis accendit, mentem placidâ tranquillitate componit, & totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit.

De hac ergo mirabili ac perutili virtute breviter hinc agemus: & primò quidem objectum ejus materiale & formale exponemus; deinde de partibus ejus subjectivis & potentialibus disseremus.

ARTICULUS I.

Assignatur objectum materiale & formale temperantiae.

Temperantia sumitur dupliciter: primò latè, prout in qualibet materia constituitur aëus humanos in debita mensura; quo pacto non est habitus specialis, sed generalis conditio omnium virtutum: secundo strictè, prout determinatè habet refranare appetitum sensitiuum in concupiscentijs & delectationibus corporalibus, quæ maximam vim habent deducendā à bono rationis; & sic est virtus specialis. Ubi enim specialis honestas reperitur, specialis virtus requiritur: At sicut specialis honestas est, quoddam cuius reddatur, quoddamque nemo iniuste ledatur, sic & in eo quoddam homo rectè ac moderatè se gerat circa delectationes corporeas, non obsequendo sensui, sed rationi: Ergo sicut iustitia est aliqua virtus specialis, ita & temperantia, ut docet D. Thomas hic quæst. 141. art. 2.

Materiale objectum talis virtutis sunt quidem delectationes corporeæ, non tamen omnes, sed illæ dumtaxat quæ ex cibo & potu, & rebus venereis percipiuntur, ut docet idem S. Doctor eadem quæst. art. 4. ubi sic discurre: Temperantia est circa concupiscentias & delectationes, sicut fortitudo est circa timores & audacias: fortitudo autem est circa timores & audacias respectu maximorum malorum, quibus ipsa natura exstinguitur quæ sunt pericula mortis: unde similiter oportet quoddam temperantiam sit circa concupiscentias maximarum delectationum: & quia delectatio consequitur operationem comesturalem, tantò aliquæ delectationes sunt vehementiores, quanto consequuntur operationes magis naturales. Maxime autem naturales animalibus sunt operationes, quibus conservatur natura individualis per cibum & potum, & natura speciei per conjunctionem maris & femine: & ideo circa delectationes ciborum & potuum, & circa delectationes venereorum, est propriè temperantia.

Ex hoc inferit in calce ejusdem articuli, quoddam quia delectationes quæ ex cibo & potu, ac rebus venereis percipiuntur, consequuntur sensum tactus, delectationes tactus sunt propriè objectum materiale temperantiae. Quam doctrinam desumpsit ex Aristotele 3. Ethic. cap. 10. ubi hæc scribit: Circa huiusmodi igitur voluptates temperantia & intemperantia versatur, quæ ceteris etiamque animalibus communes sunt, servileque ob id & ferina habentur. Hæc autem sunt tactus & gustatus, sed gustatu parum, vel nihil uti videntur; quippe tantum gustatus iudicium saporis sit id quod faciunt ei qui vel vinum explorant, vel obsonia condunt. At non modum his oblectantur, vel non quatenus intemperantes, sed fructione ipsa quæ tota per tactum efficitur in nobis, & his quæ venerea nuncupantur. Vnde gale deditur quodam Philoxeno Eryxius, quætur sit longius gravis collari optabat, utpote qui tactu oblectaretur, circa quem intemperantia versatur. Quibus verbis aperte Philosophus docet temperantiam propriè circa tactibilia versari, non quoddam velletur circa gustatilia, sed quia delectationes gustus ex sensu tactus consequuntur, ut confirmat vox illa Philoxeni, græve quàm homine dignior, collum gravis, ut diutius ipsi sapienter cibi, expolcentis.

Tom. IV.

Advertendum tamen est, quoddam licet virtus temperantiae primariò & per se circa tactibilia versetur, secundariò tamen in moderanda oblectatione aliorum sensuum versari potest, nimirum quatenus illorum objecta ad voluptatem tactus vel gustus, mediante imaginatione incitant: ejusdem enim virtutis est moderari finem, & ea quæ sunt ad finem. Unde per accidens aliqui possunt dici intemperantes ex delectationibus circa odores, & alia à tactibilibus & gustabilibus sensibilia, nimirum quia interdum odores v.g. connexionem habent cum objecto lapido vel tactili, excitando species quibus huiusmodi objectum apprehendatur, & appetitum delectatione perfundat. Quo pacto notat Philosophus bruta interdum affici delectatione ex visu vel auditu alicujus objecti: sic enim leo, auditu bovis mugitu, delectatur; non quoddam ille sonus ei gratus sit, sed quoddam prædam & pabulum adventare animadvertat: unde vice versâ, etiam si prædam videat, audiat, aut olfaciat, tamen si potiri nequeat, irruit, atque tristatur. Similiterque canis, licet odore leporis delectari videatur, non tamen propter ipsum odorem, sed propter cibum quem sperat, cujus sensum accipit per odorem.

4. Ex dictis liquet, objectum formale temperantiae esse bonitatem seu honestatem specialem, quæ reperitur in eo quoddam homo delectationibus ciborum & venereorum moderatè utatur, & secundum præscriptum rationis. Si autem quæras quid illud præscriptum ferat? Respondet D. Augustinus libro de moribus Ecclesiæ cap. 21. *Habet vir temperans in rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam, ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet; sed ad vitæ huius atq. officiorum necessitatem, quantum satis est, usurpet, utentis modestiâ, non amantis affectu.* Hac ratione aliqui à Clemente Alexandrino 2. pedag. cap. 1. reprehenduntur, quoddam sint ut edant & aurentur. Alij autem laudantur, quoddam edant & aurentur. Et lib. 3. cap. 7. idem Clemens mensuram talium delectationum asserit esse corpus, quæ ac pes est calcei mensura: id est, mensura illarum est necessitas corporis, sicut calcei mensura est necessitas pedis. Unde Seneca Epist. 88. *Temperantia voluptatibus imperat, illas odit atque abigit, alias dispensat, & ad sanum modum dirigit, nec unquam ad illas propter ipsas venit: scit optimum esse modum cupiterum, non quantum velis, sed quantum debeas sumere.* Et D. Thomas 2. 2. qu. 141. art. 6. in corp. *Omnia delectabilia (inquit) quæ in usum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam huius vitæ necessitatem, sicut ad finem: & ideo temperantia accipit necessitatem huius vitæ, sicut regulam delectabilium quibus utitur, ut scilicet tantum eis utatur, quantum necessitas huius vitæ requirit.* Regula ergo temperantiae in rebus venereis hæc est, ut extra legitimum matrimonium planè ab illis abstineatur; & in matrimonio eatenus quisque illis utatur, quatenus recta ratio dicat esse conveniens ad prolis susceptionem. At in cibo & potu sumendo regula temperantiae est, ut sumatur quantum est opus ad bonam corporis valetudinem, & idoneam mentis ad suas functiones dispositionem: hic enim est finis propter quem cibus & potus est institutus. Quare nec plus, nec alio modo, neque etiam minus sumendum est, nisi major ratio gravioris mali vitandi, aut majoris boni obriendi dicat aliter esse faciendum. Quo modo potest aliquis medicinæ causâ, ex præscripto

Bbb 2

Medico

Mediorum, varia edulia ad vomitum excitandum copiose fumere, aut vinum generosum, ad venenum aliquod frigidum expellendum, largiter bibere. Contra etiam potest ad satisfaciendum pro peccatis, vel ad carnem magis domandam, & subjiciendam rationi, vel ad melius vacandum contemplationi, aliosq; fines bonos, abstinere à cibo & potu, aliqui moderato; ut sit per abstinenciam, quæ est usus minoris cibi in quantitate aut qualitate, quam ratio temperantiæ per se postulat; & per ieiunium, quod continet rationem victus durioris, & abstinenciam longiorem, in eo consistentem, quod à quibusdam ciborum generibus abstinenceatur, & semel tantum ac ferè refectio sumatur, ut Ecclesiæ consuetudine receptum est.

5. Ex his intelliges, temperantiæ sic posse rectè definiti, vel describi: *Temperantia est virtus, quæ moderatur appetitum circa delectabilia secundum rationem & gustum, prout rectam rationem decet, ob speciem bonitatis, quæ est in tali moderatione.* Vel ut ait Augustinus lib. 1. de libero arbit. cap. 13. *Temperantia est anima affectio coercens & cohibens appetitum ab in rebus quæ turpiter appetuntur.* Uel ut scribit Ambrosius lib. 1. de Jacob & de vita beata cap. 2. *Temperantia est virtus quæ maxime istarum passionum restringit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderatione animum temperat, mentem informat, deinde etiam deliciarum abstinencia restringit habens corporalis ferocitatis &c.*

ARTICULUS II.

Partes subiectivæ temperantiæ.

6. Quatuor partes subiectivæ seu species temperantiæ assignat D. Thomas hic quæst. 143. scilicet abstinenciam, sobrietatem, castitatem, & pudicitiam. Oportet enim (inquit) diversificari species virtutum, secundum diversitatem materie, vel objecti. Est autem temperantia circa delectationes tactus, quæ dividuntur in duo genera: nam quædam ordinantur ad nutrimentum, & in his quantum ad cibum est abstinencia, quantum autem ad potum, propriè sobrietas. Quædam vero ordinantur ad vim generativam: & in his quantum ad delectationem principalem ipsius coitus est castitas; quantum autem ad delectationes circumstantes, puta quæ sunt in oculis, tactibus, & complexibus, attenditur pudicitia.

7. Abstinencia ergo est virtus cupiditates & delectationes esulentorum inordinatas refrænanans, & in ipso usu debitam moderationem constituens. Unde proprius actus huius virtutis est subtractio ciborum, secundum rationem regulatam, & in eo consistentem, quod homo à cibis abstineat prout oportet, pro congruentia hominum cum quibus vivit, & personæ suæ, & pro valetudinis suæ necessitate. Quod ut melius percipiatur, Advertendū est quod hæc subtractio dupliciter fieri potest: primo subtrahendo ea tantum quæ temperantia non permittit, & in quibus foret excessus vitiosus per immoderantiā cibi; & hæc dicitur propriè actus temperantiæ: secundo privando se voluntariè eā quantitate vel qualitate ciborum, quam temperantia permittit, quæq; si sumeretur, nullus foret excessus; & hæc magis propriè vocatur abstinencia.

8. Sobrietas propriè loquendo est species aliqua temperantiæ, quæ versata circa potum, non

A quemcumque, sed inebriare valentem, & cerebrum perturbare, uti est vinum, in quo oportet maxime observare debitam mensuram, eo quod quilibet excessus vini, etiam modicus, valde nocivus & vituperabilis est, & plurquam excessus cibi, etiam maior. Dixi sobrietatem versari circa potum inebriare valentem: quia hunc solum moderatur sobrietas, eo quod specialiter modum nimium perturbando mentem, bonum rationis impedit. Potus vero non inebrians, ut aqua, non est materia istius virtutis, neq; ejus excessus dici potest ebrietas, quæ est vitium oppositum sobrietati, sed magis contrariatur abstinencia, & ad gulam reducendus est.

B Ex his patet sobrietatem esse virtutem specialem, distinctam scilicet ab abstinencia, & alijs temperantiæ speciebus, propter speciale impedimentum usus rationis quod affert potus inebrians, ad quod removendum hæc virtus ordinatur. Adde etiam propter specialem difficultatem, quæ est in vitando excessu circa vinum multi enim qui à cibo immoderato abstinere peccant tamen circa excessum vini, & ab illo solent homines difficilius abstinere.

Notat verò D. Thomas hic quæst. 149. art. 4. sobrietatem esse quidem omnibus necessariam, sed multo magis quinque generibus personarum. Primo scilicet juvenibus, quia in eis major est pronitas ad concupiscentias, quas oportet refrænari per sobrietatem & abstinenciam à vino immoderato, quo libidinis facies accenduntur. Secundo mulieribus, propter mentis debilitatem, quæ faciliè vini potu turbatur, ex quo proclive illis est labi ad indecora. Tercio senibus, in quibus ratio vigere debet, ut alios erudire valeant. Quarto Episcopis, & quibuslibet Ecclesiæ Ministris, qui mente devota debent spiritualibus officijs insistere. Quinto Regibus & Magistratibus, qui per sapientiam, vigilantiam, & iustitiam, debent populum sibi subditum regere. Quocirca illis omnibus specialiter sobrietas in Scriptura præcipitur. Juvenibus quidem ad Titum 2. *Invenies similiter hortare ut sobrii sint.* Mulieribus, 1. ad Timoth. 3. *Mulieres similiter pudice, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.* Senibus, ad Titum 2. *Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes.* Episcopis, 1. ad Timoth. 3. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, &c.* Regibus denique, Proverb. 31. *Noli Regibus dare vinum, quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas, & ne forte bibant, & obliviscantur iudiciorum, & mutent iussum filiorum pauperum.*

Tertia species temperantiæ est castitas, quæ affectum moderatur & cohibet circa delectationes venereas, sicut abstinencia moderatur affectum & usum circa cibum, & sobrietas circa potum. Unde castitas est virtus specialis distincta ab abstinencia & sobrietate, ut docet S. Thomas hic qu. 151. art. 3. probatq; ex eo quod versatur circa rationem delectationis valde differentem. Nam ut ait Aristoteles relatus ibidem à S. Doctore, delectationes proportionantur operationibus, quarum sunt perfectiores: Atqui longe differentes sunt operationes pertinentes ad usum ciborum, quibus natura individui conservatur, & operationes pertinentes ad usum venereorum, quibus conservatur natura speciei: Ergo castitas, quæ est circa delectationes venereorum, est virtus distincta ab abstinencia, quæ est circa delectationes ciborum, & à sobrietate, quæ est circa delectationem & usum poculentorum.

Vinn

11. Virtutem hanc misis exornant encomiis SS. Patres, præsertim Origenes libro de singularitate Clericorum, ubi hæc scribit: *Castitas nomen invictum est sanctimonie, & expugnatio fortis infamie, fortitudinis firmitas, & lascivia petulantis infirmitas; probitatis presidium, & improbitatis excidium; animæ victoria, & corporis præda; ubertas gloriæ, sterilitas criminum; pronuba sanctitatis, & repudium turpitudinis; sinceritatis indicium, & abominatio scandalorum; exercitium continentie, & evasio tota luxurie; pax securæ virtutum, & debellatio inquietæ bellorum; puritatis culmen, & libidinis carcer; honestatis portus, & ignominie naufragalis locus; virginitatis mater, & hostis immunditie; lorica pudoris, & solum probrofitatis; corruptionis exitium, murmuris rigor, & destructio vulgaritatis; severitatis gladius triumphator, & dissolutionis occisor; armaturæ virium, & examatura fluxorum; integritatis dignitas, & fornicationis additio; claritatis fastigium, & dedecoris præcipitum; voluntas bonorum operum, & afflictio vitiorum; refrigerium pudicitie, & penitentia; acquisitio triumphorum, & facinororum detrimentum; requies salutis, & perditionis exitum; vita spiritus, & carnis interior; status qualitatis angelice, & funus humane substantie. Hujus retinaculis omnis obscenitas franatur, & compedibus ejus cæces furentis libidinis statuantur. In hanc velut in suppellem franguntur impetibus qualescunque sanguinis undantis, & in illa sedatur spumans humoris infamia corporalis.*

12. Porro castitas alia est conjugalis, alia vidualis, alia juvenilis, & alia virginalis. Conjugalis est illa, per quam conjuges servant regulam à ratione præscriptam in usu veneriorum. Vidualis, quæ totaliter quis abstinet à veneris, non quidem pro omni tempore, sed post transactum matrimonium. Juvenilis, quæ juvenes eo tempore quod præcedit matrimonium castè vivunt. Virginalis denique, quæ aliquis toto tempore vite conservat se immunem ab experimento omnis veneris voluptatis. Et ista consistit partim, & materialiter, in quadam carnis integritate & incorruptione; partim, & præcipue, ac formaliter, in proposito abstinendi perpetuo ab omni delectatione venerea, ut docet S. Thomas hic quæst. 152. art. 1. in corp. & in solut. ad 1. & 2. ubi etiam virginitatem sic definit ex Ambrosio lib. de Virginitate: *Castitas virginalis est expers corruptionis integritas; & ex D. Augustino lib. de sancta virginitate cap. 13. Virginitas est in carne incorruptibilis incorruptionis perpetua meditatio: id est propositum rationis, seu voluntatis (ut exponit S. Thomas) vel jugis attentio, & cura illam conservandi, vitandique quicquid illi opponitur: quæ attentio, & cura diligens atque sollicita, ad illius conservationem necessaria est.*

14. Nota verò propositum voluntatis, semel amissum, posse iterum reparari; sicut alie virtutes solæ, quæ per peccatum deperduntur, refluuntur per penitentiam: at verò immunitas, vel inesperienza à delectatione carnali voluntatis, semel deperditæ per contrariam experientiam, non est reparabilis, etiam de potentia Dei absoluta; quia impossibile est, eum qui expertus fuerit prædictam delectationem, fieri non inexpertum, sicut quod ea quæ facta jam sunt, non fuerint facta. Unde est illud D. Hieronymi in Epist. ad Eustoch. *Cum cetera Deus possit, non potest virginem post ruinam reparare; scilicet quantum ad prædictam immunitatem & inesperienza-*

Tom. IV.

A tiam, sine qua non salvatur absolute virginitas; & ideo qui semel eam amisit, nunquam poterit virgo simpliciter denominari, quia ut ab aliqua virtute simpliciter quis denominetur, non sufficit habere illud quod est in ea formale, scilicet mentis propositum, si desit propria & per se talis virtutis materia.

Nota etiam cum D. Thoma supra citato, virginitatis nomen à virore deduci: nam sicut illud dicitur vitens, quod non est ex abundantia caloris adustum; ita quæ concupiscentiæ adustionem per veneream delectationem & operationem expertæ non sunt, virgines vocantur, quasi in suo nativo virore persistentes. Unde Ambrosius supra relatus dicit, quod virginitas est expers contagionis integritas. Additque ibidem: *Pulchritudinem quis potest majorem estimare decore virginis, quæ amatur à Rege, probatur à Iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo: Quibus verbis excellentissimam pulchritudinem virginitati attribuit. Cujus egregiam rationem assignant Sal-*

16. Notandum denique ex doctrina quam tradidit D. Thomas hic quæst. 152. art. 2. quod licet castitas communiter dicta, sit virtus per seipsam, hoc est independenter ab aliquo fine extrinseco, ex eo duntaxat quod illicitas delectationes comprimit, & licitas juxta rationis præscriptum moderatur: virginitas tamen, ut virtuosa sit, requirit finem extrinsecum, ipsam, aut saltem communem castitatem, præstantiorem, quo præsupposito tanquam connotato, omnimoda abstinentia à veneris, quæ virginitatis est materia, licita & honesta reddatur. Et ratio est, quia usus veneriorum moderatus, per seipsam, abstrahendo à quocumque fine extrinseco, est bonus & honestus, utpote intentus à natura, deserviensque magno ejus bono, quod est conservatio & propagatio; & ideo castitas respiciens talem usum, ex seipsa, independenter ab alio fine extrinseco, habet quod sit virtus. At verò omnimoda abstinentia à veneris, spectata secundum se, & sistendo in illa, nullam importat honestatem, quia secundum se, ratione, ut sic dicamus, solius sterilitatis, naturæ non proficit, nec commodum affert: honestatur autem ex fine cui deservit, qui est vacare Deo, aut rebus divinis, pro quo necesse est à terrenis & temporalibus feriari, secundum illud 1. ad Corinth. 7. *Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta, &c.* Unde dixit Augustinus lib. de virginitate cap. 8. *Nec nos hoc in virginibus predicamus, quod virgines sunt (hoc est nudam sterilitatem & infecunditatem) sed quod Deo dicant, piæ continentie virgines sunt: id est ad finem religionis & contemplationis.*

Hoc adeo verum est, ut in statu innocentie & justitiæ originalis, si permanisset, omnimoda

Bbb 3

conti-

continentia à venereis non fuisset virtuosa aut laudabilis, quia ad talem finem non fuisset necessaria, eò quòd usus illorum nullum contemplationi impedimentum præbisset, ut docet D. Thomas 1. p. quæst. 98. art. 2. ad 3. tunc enim actus conjugalis exclusisset ardorem libidinis, mentisque evagationem & inquietudinem, & filiorum procreatio & educatio curas omnes & sollicitudines. In statu verò naturæ corruptæ & lapsæ, in quo versamur, cum hæc omnia quæ matrimonium consequuntur, magnam divinæ contemplationi præstent impedimentum, virtuosissimum est, & extremè laude dignum, ad obtinendum hujusmodi finem, à venereis delectationibus prorsus abstinere, etiam cum carentia fecunditatis, quam natura tam vehementer desiderat, eò quòd finis ille altior sit, & majus bonum, quàm ipsa fecunditas, prout ab hoc vel illo supposito particulari dependet. Unde SS. Patres virginitatem, quæ nunc à pleribus ad vacandum divinorum contemplationi servatur, miris laudibus & encomiis celebrant, eamque fecunditati carnis, & pudicitie conjugali præponunt. Augustinus enim lib. de sancta virginitate cap. 13. *Virginitas integritas* (inquit) *& per ipsam continentiam ab omni concubitu immunitas, Angelica portio est, & in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio. Cedat huic omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia conjugalitatis.* Cyprianus lib. de disciplina & habitu Virginitatis. *Virginitas flos est Ecclesiæ, latus indecens, laudis & honoris opus integrum, atque incorruptum, Dei imago, respondens ad sanctimoniam Domini illustrior portio gregis Christi.* Ambrosius libro de viduis: *Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines Angelis assimilantur: major tamen est victoria hominum, quàm Angelorum; Angeli enim sine carne vivunt, Virgines verò in carne triumphant.* Chrysostomus lib. de virginitate cap. 11. *Viden virginitatis decus? Eorum qui in terris degunt cum calicibus similitudinem vita molitur; corpore vestitis virgines ab incorporeis copiis non permittit; mortales Angelorum amulos reddit.* Demum S. Athanasius lib. de virginitate, sive de meditatione: *Magna virtus continentia, ingens gloriatio puritas, magna encomia virginis. O virginitas opulencia deficiens! O virginitas corona immarcescibilis! O virginitas templum Dei, & domicilium spiritus sancti! O virginitas margarita speciosa, vulgo inconspicua, & quæ non nisi à paucis invenitur! O continentia amica Dei, & à sanctis deprecata! O continentia apud multos odiosa, sed apud dignos spectata! O continentia mortem & infernum profligans, & quæ ab immortalitate possidetur! O continentia Angelorum vita, & sanctorum corona! Beatus est qui te tenet, beatus qui obdurat in tolerantia, quomam pauculum fatigatus, multum in te gaudebit.*

18. Ad majorem hujus eximie virtutis commendationem, observandum est cum Paraldo Episcopo Lugdunensi, in summa virtutum & vitiorum, liliū inter ceteros flores esse symbolum virginitatis, non solum ratione eximie candoris & decoris quo fulget, sed etiam quia sicut liliū sex habet folia candida, & aliqua grana quasi aurea in medio posita; ita etiam in virginitate sunt veluti sex folia, quæ valent ad conservandum liliū puritatis. Primum est sobrietas: & hoc lacerat excessus in cibo & potu, quasi quædam spina; crapula enim & ebrietas est via ad luxuriam, ut patet in Loth, qui inebriatus per-

A petravat incestum; unde dicit Apostolus: *Solus inebriari vino, in quo est luxuria.*

Secundum folium liliū virginitatis est labor. Spina illud lacerans est otium & ignavia, quæ sunt via ad luxuriam: quare dicitur Ezechielis. *Hæc fuit iniquitas Sodome fororistua, superbia, securitas panis, abundantia, & otium.* Unde Chrysostomus super Matth. *Vitium libidinis facit ex vacante & otio nascitur: nam definitio amoris hæc est, quæ vacantis passio, juxta illud Ovidii:*

Otiâ si tollas, perire cupidinis arcus.

Cui consonat istud:

Quaritur Agestus, quare sit factus adulter: In promptu causa est, desideriosus erat.

B Tertium folium est habitus asper & humilis. Spina lacerans est habitus superbus & molis, qui incitat ad luxuriam: Numer. 25. *filii Israel fornicati sunt cum mulieribus Moabitris, quæ ornaverant & 1. ad Timoth. 2. Non in ornamentibus, aut auro, vel veste pretiosa, &c.*

Quartum est custodia sensuum, præcipueque oculorum qui nobis remora ostendunt, ut visus & auditus. Spina lacerans hujusmodi folium est curiositas, & desiderium videndi nova, velandi vana; ut patet in Dina, filia Jacobi, quæ egressa ut videret mulieres regionis Sichemitarum, corrupta est à Sichem filio Emor.

C Quintum est modestia sermonis. Spina lacerans est loquacitas, vel turpitudine sermonis. Seneca: *A verbis turpibus abstinere, quia licentia coram impudentiam nutrit.* Proverb. 7. *Ecce mulier occurrat illi ornatu meretricio ad capiendas animas gentilis. 1. ad Corinth. 6. Corrumpe bonos mores cogitationes pessimas, vel colloquia mala.* Hieronymus: *Sit sermo virginis prudens, modestus, & rarus, ac tam eloquentia pretiosus, quàm pudore.*

Sextum folium est fuga occasionum peccandi. Spina lacerans est nimia familiaritas & conversatio cum viris: opportunitas enim peccandi est via ad luxuriam, ut patet in Thamar, corrupta ab Amon fratre suo, quia sola cum solo fuit in thalamo: 2. Regum 13. *Genesis 18. Stes in omni loco circa regionem.* Bernardus. *Solent virgines quæ verè virgines sunt, semper esse parvas, & nunquam esse secures, & ut caveant timenda, etiam tuta perimere.*

Grana aurea liliū virginitatis sunt tres modi diligendi Deum, quos distinguit Bernardus, dicens: *Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter ne illecebre, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini averiamur.* Vel per grana aurea possunt intelligi varii motus divini amoris, ex diversis causis procedentes: amandus est enim Deus, quia Creator, quia Redemptor, quia remunerator, &c. Hæc Paraldus libro citato.

E Ultima species temperantiæ est pudicitia, quæ in hoc à castitate distinguitur, quod illa habet moderati & rationi subicere delectationes ex commixtione venereæ confluentes; illa verò moderatur, & subijcit rationi delectationes, quæ talem actum circumstant, pntæ quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus impudicis: unde pudicitia ad castitatem ordinatur, non quasi virtus omnino ab ipsa distincta, sed sicut exprimens castitatis circumstantiam quandam, ut ait S. Doctor hic quæst. 151. art. 4.

Ad virtutem istam spectat egregium illud Terentii

Tertulliani elogium initio libri de pudicit. *Pudicitia flos morum, honor corporum, decus sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, praejudicium omnis bonae mentis.*

ARTICULUS III.

Partes potentiales temperantiae.

Partes potentiales alicujus virtutis illae dicuntur, quae modum, quem ipsa virtus ponit circa materiam principalem, vel difficiliorem, observant in aliis materiis, quae minus habent difficultatis: unde cum proprium temperantiae sit refranare & reprimere impetus passionum circa delectationes tactus, quae difficilius compescuntur, virtutes refranantes impetus nostrarum passionum & affectionum circa alias materias, vel actiones externas moderantes, possunt illi tanquam virtutes secundariae adungi, & partes potentiales temperantiae appellari. Illae vero à D. Thoma quatuor numerantur, nimirum continentia, mansuetudo, clementia, & modestia: sub qua plures aliae paragrapho sequenti recensendae continentur.

Continentia, quae primo loco ponitur, non sumitur hic pro virtute refranante & reprimente passiones, quae sunt circa venerea, quo pacto convertitur cum castitate; sed pro quodam habitu, per quem voluntas resistit passionibus concupiscibilis, taliterque in bono firmatur, ut quantumvis hujusmodi passiones exurgent & intrumescant, non trahatur ab illis contra rectum iudicium rationis. Unde munus hujus habitus est, non passiones refranare aut compescere, sicut facit virtus continentiae, sed duntaxat firmare & detinere voluntatem, ut illarum impetus non sequatur. Ex quo fit illud non esse simpliciter virtutem, quamvis ad genus virtutis referatur ut aliquid imperfectum: est enim de ratione virtutis, facere opus perfectum, atque aliud rectificare ad aequum ejus principium; quod sane principium, in actibus qui sunt circa passionum objecta, non est sola voluntas, sed etiam appetitus sensitivus: unde quia continentia non perficit hujusmodi appetitum ad recte appetendum, sed relinquit in eo passiones immoderatas, licet voluntatem firmet ac detineat, ne sequatur ipsas passiones, idem deficit à ratione perfectae virtutis, & est veluti semi-virtus, ut docet S. Thomas hic quaest. 155. art. 1.

Mansuetudo, quae etiam mititas vocatur, est virtus, quae passionem irae ita componit & moderatur, ut non permittat eam exurgere, nisi cum oportet, & in ea mensura in qua fuerit necessarium. Licet enim nunquam ira ita danda sit locum, ut iudicium rationis perturbet, interdum tamen honestum & necesse est moderatè irasci ad serviendum iustitiae, vel pro juvanda fortitudine, quae utitur ita in suo actu aggressionis: & ita Christus iram excitavit, dum, facto ex funiculis flagello, mercatores eiecit e templo. Unde Aristoteles 4. Ethic. cap. 5. *Qui igitur (inquit) ob qua oportet, & quibus oportet irascitur, addo etiam quomodo, & quando, & quousque debet, laudatur, esseque is mansuetus potest, quippe cum mansuetudo ipsa laude afficiatur. Mansuetus enim ille est, qui perturbatione vacat, & ab affectu minime ducitur, sed quem admodum ratio ipsa statuerit, ita & ob id, & tandem succedet.*

Mansuetudini affinis est clementia: unde ali-

qui eas non distinguunt. Sed revera differunt; ut docet S. Thomas hic quaest. 157. art. 1. Licet enim utraque mitiget iram circa vindictam, sub diversa tamen ratione id praestant; mansuetudo quidem, quatenus id decet animum irae dominantem: clementia verò, quatenus id consentaneum est homini in potestate constituto. Unde Seneca lib. 2. de clementia cap. 3. definit clementiam, *Temperantiam animi in potestate ulciscendi: vel lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis penis.* Decet enim illum non uti totà suā potestate in illo munere, sed aliquid de poena remittere, & infra meritum punire: sicut & contrariò decet in praemio retribuendo aliquid addere, & supra condignum remunerare: At ita humani Principes, aut Judices Deum imitentur, qui praemiatur ultra condignum, & ad id ex propria inclinatione, & innata bonitate tendit; puni autem citra condignum, & non nisi provocatus nostris demeritis, ac veluti coactus, juxta illud Tertulliani lib. 2. contra Marcionem, *Deus ex seipso bonus est, ex nobis justus* (iustitiā vindicativā.) *Prior est bonitas Dei secundum naturam, posterior severitas secundum causam: illa propria, haec accommodata; illa edita, haec adhibita.*

Ex his intelliges, mansuetudinem communem esse omnibus personis: clementiam verò propriam esse Superiorum & Judicum, quibus determinatio poenae pro delicto incumbit; specialiterque spectat ad Principem, quem valde decet poenas & supplicia in sibi subiectos benigne mitigare. Unde Ovidius,

Regia (crede mihi) res est succurrere lapsis,

Convenit & tanto, quantus & ipse viro.

Enituit virtus haec praecipue in Theodosio, cuius tanta fuit erga hostes benignitas & clementia, ut de ipso haec referat Ambrosius in oratione de ejus obitu: *Beneficium se putabat accepisse, cum rogaretur ignoscere, & tunc propior erat venia, cum fuisset comotio major iracundia. Et optabat ut in eo quod in aliis timebatur, ut irasceret. Sape tremantes vidimus quos oburgabat, & convictos sceleris, cum desperassent, solutos a crimine. Vincere enim volebat, non pleitere, aequitatis iudex, non poena arbiter, qui nunquam veniam confitenti negaret.*

Quarta virtus temperantiae annexa est modestia, à modo dicta, quia nimirum modum statuit, qui in humanis affectionibus & actionibus, in gestu corporis, ejusque cultu & vestitu, servari debet; ita ut haec omnia decenter & congruenter se habeant, secundum personae statum: modestus enim dicitur, qui circa illa omnia moderatè & congruenter se habet, modumque sibi convenientem tenet. Virtutis hujus summum decus neminem fugit: nam modestiam esse Dei portionem, id est partem notarum habitationis Dei in homine, egregiè dixit Ambrosius 1. offic. cap. 18. Erumpit etiam foras ejus decor, & ut verbis Tertulliani utar lib. de cultu foemineo cap. 13. *Emanat ab animo inhabitum, & eructat à conscientia in superficiem, ut & foris inspiciat quasi suppellectilem suam.* Unde Ambrosius serm. 10. in Psal. 128. egregiè ostendit, virum modestum, vel si videatur, prodesse; adductaque ejus animalis similitudine, quod si ab icterico conspiciatur, sanatur conspicientem, demonstrat probi hominis, rectèque compositi, vel aspectum esse concurrentibus salutarem. Hinc Basilii lib. de virginitate, virginem instruens ait, eam dum procedit in publicum, talem se & habitu & incessu, & toto corporis motu debere exhibere, ut

qui

qui illi forte obvi fuerint, ac si vivum Dei simulacrum aspicerent, faciem ad reverentiam atque admirationem sanctitatis inclinent; honestaque virtutis admonitionem pudicam & sobriam referant; & reminiscatur quisque proximum Dei, dum eam cernit effigiem, quæ se ad ejus perscienda mandata semper exercet. Atque, ut breviter dixerim, omnium aspicientium virginem & affectus, & animus ad virtutis transferatur amorem. Contentantur ad hæc S. Ignatius Epist. ad Trallianos, Præfatus modestiam vocat, magnam aliorum disciplinam.

ARTICULUS IV.

De variis modestiæ speciebus.

24. Quatuor vel quinque modestiæ species distinguit D. Thomas hic quæst. 160. art. 2. nimirum humilitatem, studiositatem, modestiam morum, ad quam Eutrapelia reducitur, & modestiam cultus. Ratio verò hujus divisionis est, quia ultra passionem concupiscentiæ, quas moderantur temperantia & continentia; & ultra passionem iræ, quas mansuetudo & clementia refranant, quatuor alia sunt, in quibus etiam non adeo difficile est mediocritatem rationis servare, quam in passionibus iræ & concupiscentiæ, egent tamen moderamine, & virtute aliquâ per quam cohibeantur. Primum est affectus spei tendentis ad excessum, & hunc moderatur humilitas: studium sive appetitus cognoscendi, & ad hujus moderationem ponitur studiositas: motus & gestus corporales, pertinentes ad externam conversationem, tam in factis, quam in dictis; pro quibus in rebus seriis ponitur modestia morum, in ludicris autem eutrapelia: & denique exterior apparatus vestium, utensilium, & hujusmodi; & horum moderatio spectat ad modestiam cultus, sive apparatus exterioris.

25. Prima ergo species modestiæ est humilitas, quæ sic à D. Thoma definitur: *Humilitas est virtus, quâ quis considerans suum defectum, tenet se in infimis, secundum modum suum.* Dicitur *Virtus*: quia cum honestum sit unumquemque amplecti quod sibi congruit, & continere se intra propriam mensuram, habitus quo ad id inclinamur, non potest non esse vera virtus. Subditur: *Quo quis considerans suum defectum*, quia licet humilitas dicat formaliter habituale propositum, quo vis affectiva abjectionem unicuique convenientem amplectitur; præsuppositivè tamen importat cognitionem, quâ quis defectus suos considerans, reputat se indignum estimatione & honore, dignumque abjectione & aspectu. Unde sic definitur à D. Bernardo: *Humilitas est virtus, quâ quis verissimâ sui cognitione sibi ipsi vilescit.* Tandem dicitur: *Tenet se in infimis, secundum modum suum*, ut denotetur, materiam intrinsecam humilitatis esse internum animi motum & affectum, quem refranat, ne tendat in sui celsitudinem supra id quod oportet, sed intra mensuram ex propriis meritis sibi debitam se contineat.

Lib.
de gra
divinis
humili-
tatis
iii.

26. Ex his colliges primò contra Theophylum Raynaudum lib. 6. de virtutibus sect. 2. cap. 13. quod licet humilitas & magnanimitas habeant cohibere affectum hominis, ne inordinatè tendat in excessum, nihilominus inter se distinguuntur, quia diversimodè id præstant: ut eruditè demonstrant Salmanticensis in explicatione articuli prædicamentalis, sive in generali divisione omnium virtutum, quam in fine Tomi primi in

A primam secundam subjecerunt. Nam magnanimitas (inquiunt) primariò id facit impellendo & confortando ipsum appetitum, ut per viam Deo receptas, vel promissas, tendat ad magnanimitatem extollatur. Humilitas contra primariò refranat appetitum, ne tendat in ardua & excessum, quatenus propriam exaltationem: secundariò autem confirmat ipsum, ne dum videt propriam insufficientiam & impotentiam, à magnanimitatis prosecutione, divini memoriam, nimis deficiat. Unde magnanimitas magis adversatur pusillanimitas, quæ est vitium per defectum, quam præsumptio, quæ est per excessum. Humilitati autem magis opponitur superbia, quæ est vitium per excessum, quam nimia abjectio, quæ est vitium per defectum.

Differunt etiam illæ virtutes penes rationes motivas & regulativas. Nam magnanimitas limitat motivum & regulam operandi ab eo quod est Dei in nobis: videns enim in se magnanimitas magna Dei dona, aut saltem magna auxilia sibi promissa, sumit inde motivum & regulam operandi magna, eorum arduitate non succumbens, quia scit non superexcedere talia dona vel auxilia; dumque magna agit, reputat se, non propter se, sed propter illa quæ ex Deo accepit, magno honore dignum, & quidquid minus est honoris & laudis (uti est quidquid potest ab homine retribui) tanquam illis inadæquatum contemnit. Caterum humilitas sumit motivum & regulam suam operationis ab eo quod in nobis est ex nobis ipsis, vidensque nos ex nobis solum habere defectum, imperfectiorem, & culpam, quibus non excellentia & honor, sed vilipensio & contemptus debetur, cohibet animum, nead illa tanquam ad aliquid sibi secundum se debita tendat, & ne ista tanquam se indigna reputet. Unde nulla ex his virtutibus alteri contradicit, licet videantur contrario modo procedere: quia optimè stat, ut idem homo ex Dei donis ad magna tendat, quod est esse magnanimum; & ex sibi propriis ad ima se dejiciat, quod est esse humilem. Et idè Apostolus, qui ut magnanimus aiebat: *Omnia possum in eo qui me confortat, ut humilis prædicabar: Non quasi iustificatus sum, cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis.* Hæc Salmanticensis loco citato.

Colliges secundò cum iisdem Authoribus, quod licet humilitas & religio magnam habeant inter se similitudinem & affinitatem, eo quod utraque importet professionem divinæ excellentiæ, & nostræ erga Deum subjectionis; differunt tamen, quia quod respectu unius est formale & primarium, respectu alterius est quasi materiale & consequens. Actus enim religionis primariò continet testificationem divinæ excellentiæ, & secundariò nostræ vilitatis, quatenus hoc arguitur ex omnimoda dependentia à supremo illo principio. Contra verò actus humilitatis primariò dicit confessionem nostræ vilitatis & inferioritatis; implicite autem & ex consequenti testatur illo excellentiam primi principii, cui nos omnino submittimus, tanquam sine cuius influxu sub nihilo maneremus. Itaque humilis submittit se Deo, & ejus excellentiæ, ut seipsum deprimat, & intra mensuram propriam contineat: religiosus autem humiliat & deprimat se coram Deo, ut ejus excellentiam exaltet, & cultu illo influentiam Dei in omnes creaturas, ac supremum ejus dominium profiteatur.

Colliges

Colliges tertio, duos esse in nobis habitus humilitatis, alium qui refranat passionem spei circa propriam excellentiam, sumptam absolute sine respectu ad alterum, & huius subiectum est appetitus sensitivus irascibilis, in quo residet talis passio: alium vero moderantem affectum voluntatis circa propriam excellentiam, secundum quod hæc primario metiri debet ex subiectione ad Deum, tanquam ad supremum excellentem, & secundario ex subiectione ad alios, secundum id quod ex Deo habent. Et hæc est præstantissima humilitas, de qua præcipue locutus sumus, & quam ad religionem valde accedere diximus, quamque D. Thomas ceteris virtutibus moralibus videtur præferre hinc quaest. 161. art. 3. his verbis: *Post virtutes Theologicas & virtutes intellectuales, quæ respiciunt rationem, & post iustitiam, præsertim legalem, potior ceteris est humilitas.* Quod intelligendum esse puto de virtutibus moralibus, quæ sunt circa passiones, non vero de aliis, præsertim vero de iustitia legali, & de religione, cum illam D. Thomas expressè excipiat, & istam quaest. 81. art. 6. omnibus virtutibus moralibus præponat: *Quia (inquit) religio magis de propinquo accedit ad Deum, quam alia virtutes morales, in quantum operatur ea quæ directe & immediate ordinantur in honorem divinum.* Vel etiam dici potest, D. Thomam loco citato non præferre humilitatem omnibus aliis virtutibus, tanquam perfectiorem absolute & simpliciter, sed solum quantum ad aliud: omnes enim virtutes morales ita se mutuo excedunt, secundum diversas rationes, ut nullam possis simpliciter inferiorem vocare. Unde Gregorius lib. 1. homil. 6. super Ezechiellem: *Aliter oler flos uræ, quia magis est virtus & opinio Predicatorum qui inebriant mentes Audientium. Aliter flos olivæ, quia suave est & misericordia, quod more olei refert & luccet. Aliter flos rose quia mira est fragrantia quæ rutilat & nectit ex cruore Martyrum. Aliter flos lilii, quia candida vita carnis est de incorruptione virginis. Aliter flos violæ, quia magna est virtus humilium, qui ex desiderio loca ultima tenentes, se per humilitatem a terra in altum non sublevent, & celestis regni purpuram in mente servant. Aliter redolent spica cum ad maturitatem perducitur, quia bonorum operum perfectio ad satietatem eorum qui iustitiam esuriunt præparatur.*

De humilitate eleganter differunt SS. Patres, eamque variis laudibus efferunt: eam enim primum religionis introitum, Christianæ Philosophiæ primum fundamentum, medicinam tumoris, custodem virtutum, lætæ charitatis reparationem, virtutum sublimitatem, in ornatu summi Sacerdotis splendidiorem gemmam appellant. Addunt, quod superbia fecit ex Angelo Demonem, humilitas facit ex homine Angelum. Quod humilitas claritatis est meritum, & claritas humilitatis præmium. Quod gratia pluvia est, quæ confluit ad humilitatem convallis, demarat de tumoribus collis. Denique, quod humilitas omnium virtutum minima est, & omnium maxima; quia quod profundius hominem deiecit, eo altius erigit & extollit. In quo reperitur fassa Senecæ Epist. 16. sententia, nimirum quod in pusillo nemo magnus esse potest: nam in hac pusillitate, quæ quis minimum se existimat, vera magnitudo consistit: Nimia enim (inquit Castodorus) magnitudo est, suam intelligere parvitatem, & viles esse ante Dominum, à quo est totius magnitudinis census. Vel ut loquitur Chrysostomus: Hu-

Tom. IV.

milis nunquam est sine magnitudine animi, nec superbia sine pusillanimitate. Cui concinit Fulgentius dicens: *Sicut superbus elatione fit humilis, ita humilis fit in humilitate sublimis.* Unde cum Bernardo serm. 2. de Ascensione concludendum est: *Per humilitatem ascendimus ad sublimitatem, quia hæc est via, & non alia præter ipsam: quia aliter vadit, cadit potius quam ascendit, quia sola est humilitas quæ exaltat, sola quæ ducit ad vitam.* Christus cum per naturam Divinitatis non haberet quod ascenderet, qui altera Reum nihil est, tamen per descensum quomodo reserret invenit, veniens incarnari, pati, & mori, ne moreretur in æternum, propter quod & Deus exaltavit illum.

Secunda species modestiæ dicitur studiositas, à studio circa quod versatur, duoque habet præcipua munera. Primum est frænandi ac temperandi scientiæ desiderium, quo naturæ ducem omnes ad cognitionem rerum, & delectationem ex ea componendam impelluntur. Omnes enim homines naturaliter scire desiderant, ut dicitur initio Metaphysicæ; idque unicuique evidens fore affirmat Seneca lib. de vita beata cap. 32. *Si se ipse consuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noscendi, quam ad omnes fabulas excitetur. Navigant quidam, & labores per ægrinationis longissimam mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum ignotumque. Hæc res ad spectacula populos contrahit.* Hæc cogit præclusum rimari, secretiora exquirere, antiquitates evolvere, mores barbararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit, & artis sibi ac pulchritudinis sue conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, sitam magnam, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida, & non uno genere formosa, solitudini ostenderet. Ne igitur naturale hoc sciendi desiderium plus iusto majus sit & ardentius, abripiatque animam ad eorum cognitionem tentandam, quæ homini consentanea non sit, necesse est studiositatem intercedere, quæ frænaret voluntatem, ne intellectum ad ea scrutanda applicet, iisque animum nutrire & excolere velit.

Alterum studiositatis munus est excutiendi pigritiam & torporem, quo plures retrahuntur à studio, & à necessariarum rerum cognitione præpediuntur; & excitandi ac impellendi appetitum, ne propter laborem & fatigationem, quæ studio admiscuntur, ab illo retrahatur, aut sufficientem renuat diligentiam adhibere. Et quia hoc posteriusque plerumque accidit, nominata fuit hæc virtus ab officio refranandi.

Tertia species modestiæ est illa quæ dicitur modestia morum, seu decentia externa, quia nimirum decorum ac decentiam servat in incessu, voce, compositione, vultu, & motu ac gestu corporis, omnesque actiones exteriores, juxta præscriptum rectæ rationis temperat; ita ut congruant personarum in se consideratæ, tum etiam in ordine ad locum, tempus, personas circumstantes, & præsentem exigentiam rerum. Nam ut dicitur Eccl. 19. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognoscitur sensatus: amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis, enuntiant de illo.*

Quarta species est Eutrapelia, quæ latine dici potest jucunditas, vel urbanitas, quia in ludicris & joculis tenet modum, sicut modestia morum in rebus seriis, potestque sic definiti: Eutrapelia est virtus quæ in ludicris decorum servat, vel quæ joci & ludis modum rationis imponit. Huius virtutis necessitatem ex eo demonstrat S. Tho-

Ccc mas

mas hic quæst. 168. art. 2. quod sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continû laborare, propter limitationem suæ virtutis; ita ex parte animæ eget similiter quiete, & honesta relaxatione à labore; quia etiam virtus animæ est limitata, & determinatis actionibus proportionata; ideoque quando extra modum suum in aliquas operationes intellectuales se extendit, laborat & fatigatur; præsertim cum illæ operationes à viribus sensitivis & corporalibus organis dependeant. Unde Statius 4. Syl.

*Nostra satisfacit,
Laxaturque chelys; vires infingat, alique
Tetepesiva quies, major post otia virtus.*

Idipsum declarat Seneca Epist. 58. comparatione colatoris, oculos fatigatos aspectu viriditatis smaragdi pascentis ac recreantis: & Nazianzenus exemplo Venatorum aut Musicorum, qui solent chordas quieti tradere, easque remittere, ne rumpantur. Eodem exemplo usus est S. Joannes Evangelista, ut refertur in collationibus Patrum, collat. 24. cap. 21. ubi legitur quod B. Joannes Evangelista, cum quidam scandalizarentur, quod eum cum Discipulis suis ludentem invenirent, dicitur mandasse ut eorum qui arcum gerebat, ut sagittam traheret. Quod cum pluries fecisset, quasi vix, utrum hoc continû facere posset; qui respondit quod si hoc continû faceret, arcus frangeretur: Unde B. Joannes subintulit, quod similiter animus hominis frangeretur, si nunquam à sua intentione relaxaretur. Perspicuum igitur est, quietem, & honestam relaxationem à labore, quæ fit per jocos, vel ludos, infirmitati nostræ atque fragilitati interdum esse necessariam, subindeque aliquam requiri virtutem, quæ mensuram & modum in jocis & ludis ponat, & quantitatem ac modum honestæ recreationis præscribat. Hæc autem moderatio in joco & ludo, actionibusque ludicris, fit per virtutem quæ vocatur *Eutrapelia*, id est virtus quæ in ludicris decorum servat, quæque ludo & jocis modum imponit. Unde Plutarchus observ. 2. sympos. quæst. 1. bellè annotavit, jocos sales appellari, nempe quod ut sale condiuntur cibi, sic jocis ac ludo oblectandus sit animus, non tamen nisi ea quæ par est moderatione; sicut sal usurpatur ut condimentum, non ut cibus.

33 Ultima species modestiæ vocatur modestia cultus, seu exterior apparatus, quæ ex D. Thoma hic quæst. 169. art. 1. potest sic definiri: *Modestia cultus est virtus, quæ in corporis cultu, rerumque externarum apparatu, mensuram rationis ac modum servat.* Sicut enim motus & gestus corporis possunt benè & malè disponi, ob idque opus fuit virtute, quæ in illis modum rationis constitueret: ita in externo rerum usu, prout ad cultum & ornatum corporis, externumque apparatus domus, lecti, famulorum, & similibus spectat, potest esse excessus & defectus, ad cuius proinde debitam moderationem necessaria est aliqua virtus, quæ omnia prædicta juxta præscriptum rationis disponat, & hanc vocamus modestiam cultus, seu exterioris apparatus.

34 Hanc modestiam præsertim mulieribus valde commendant Apostolorum Principes. Petrus enim Epist. 1. cap. 3. de mulieribus Christianis sic loquitur: *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu*

A Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres nabant se, subiectæ propriis viris. Paulus verò 1. ad Timoth. 2. Mulieres (inquit) in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate (id est convenienti moderatione) ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa, sed quod dant mulieres promittentes pietatem per bona opera.

His adjungo Tertullianum & Augustinum. Ille enim in libro de velandis virginibus, sic exalloquitur: *Vestite vos serico probitatis, hyssino sanctitatis, purpurâ pudicitie.* Taliter pigmentate, dum habebitis amatorem. Ille verò Epist. 73. ad Polidum: *Verus, inquit, ornatus Christianorum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem, vestisque pompa, sed mores boni sunt.*

DISPUTATIO VII.

De vitiis oppositis virtutibus Cardinalium.

Cum eadem sit doctrina contrariorum, & opposita juxta se posita magis reliceantur virtutum, quas articulis præcedentibus descripsimus splendor magis eniteat, de vitiis ipsis oppositis, breviter hic differendum esse censuimus.

ARTICULUS PRIMUS.

De vitiis oppositis prudentiæ, & virtutibus ipsi annexis.

PRudentiæ, & virtutibus ipsi annexis, aliqua vitia opponuntur per defectum, & alia per excessum. Primò ipsi opponitur imprudentia, quæ in quatuor species dividitur, nempe præcipationem, quæ adversatur rectitudini consilii, atque adeo eubulæ; inconsiderationem, quæ opponitur rectitudini judicii, subindeque inveni & gnome; inconstantiam, & negligentiam, quæ opponuntur rectitudini & efficacitati imperii, ac proinde ipsi prudentiæ immediate, cum illa præceptiva sit, & proprius ejus actus, imperium, ut disp. 1. art. 1. diximus.

Per excessum ipsi opponuntur ea vitia, quæ falsam imaginem prudentiæ & sagacitatis præferunt, ut prudentia carnis, quæ quis vivit & sapit secundum carnem, rectèque judicat secundum illam, id est secundum motus, & instinctus naturæ corruptæ, ad bona carnalia & temporalia, cum affectu qui vehementem illorum affectionem sequi solet. Astutia, quæ quis novit modos occultos ad alios fallendos. Dolus, qui est astutia executio, sive fiat per verba, sive per facta. Fraus, quæ magis pertinet ad executionem astutia, secundum quod fit per facta, ut quando mensura est minor justo, vel moneta adulterina. Sollicitudo nimia temporalium, quæ est nimia occupatio in illis acquirendis, aut conservandis, proveniens ex inordinato amore habendi, vel timore amittendi. Et sollicitudo nimia futurorum, præsertim cum anxietate, & parvâ fiducia divinæ providentiæ. De quibus omnibus disserit S. Thomas hic qu. 55.

Præterea sunt aliqua vitia, quæ indirectè sive obliquè contrariantur prudentiæ, quia nimium causis & adjumentis ejus opponuntur. Sicut enim ad prudenter judicandum multum juvant memo-